

Економічні науки

УДК 336.72

Рубаняк Олександра Сергіївна

студентка

Київського національного університету технологій та дизайну

Рубаняк Александра Сергеевна

студентка

Киевского национального университета технологий и дизайна

Rubaniak Oleksandra

Student of the

Kyiv National University of Technologies and Design

Науковий керівник:

Мельнік Олена Олексіївна

доктор економічних наук, професор,

завідувач кафедри бізнес-економіки та туризму

Київський національний університет технологій та дизайну

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В УКРАИНЕ

SPECIFIC FEATURES OF TOURISM DEVELOPMENT IN UKRAINE

Анотація. В статті розглядається особливості розвитку туризму в Україні. Проведено аналіз найбільш популярних регіонів в Україні з точки зору розвинутої інфраструктури, також, аналіз туристичного потенціалу України, що поєднує сукупність природних, етнокультурних та соціально-історичних ресурсів, наявність добре розвинутої інфраструктури території, що сприяє розвитку туризму. Фактори, які випливають на розвиток туристичного ринку послуг в Україні. Метою є дослідити розвиток туризму в Україні, виявити чинники які впливають на

туристичну діяльність та оцінити рекреаційний потенціал України та його перспективи розвитку. Методикою дослідження став статистичний аналіз потоків туристів країни, починаючи з 2016 по 2019 рр. Результати таких досліджень показують, що Україна використовує лише частину рекреаційного потенціалу і лише декілька регіонів стрімко розвиваються і приваблюють туристів, в той час як більша її частина залишається непомітною, у зв'язку з погано розвинутою інфраструктурою. Наукова новизна полягає в удосконаленні рівня надання туристичних послуг та створення умов для забезпечення прискореного розвитку сфери туризму згідно зі Стратегією розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, яку Уряд ухвалив від 16 березня 2017 року. Практична значимість даного дослідження висвітлює проблеми, які необхідно виправити, щоб розвивати міжнародний туризм в Україні та що саме впливає на розвиток цієї галуззі.

Ключові слова: міжнародний туризм, Всесвітня туристична організація ООН (ЮНВТО), туристичний потенціал, в'їзний туризм.

Анотація. В статье рассматриваются особенности развития туризма в Украине. Проведен анализ наиболее популярных регионов в Украине с точки зрения развитой инфраструктуры, также, анализ туристического потенциала Украины, который сочетает в себе совокупность природных, этнокультурных и социально исторических ресурсов, наличие хорошо развитой инфраструктуры и территории, что способствует развитию туризма. Факторы, которые влияют на развитие туристического рынка услуг в Украине. Целью является исследовать развитие туризма в Украине, выявить причины, которые влияют на туристическую деятельность и оценить рекреационный потенциал Украины и его перспективы развития. Методикой исследования стал статистический анализ потоков туристов страны, начиная с 2016 по 2019 гг. Результаты таких исследований показывают,

что Украина использует лишь малую часть рекреационного потенциала и только несколько регионов стремительно развиваются и привлекают туристов, в то время как большая ее часть остается незаметной, в связи с плохо развитой инфраструктурой. Научная новизна заключается в усовершенствовании уровня предоставления туристических услуг и создания условий для обеспечения ускоренного развития сферы туризма согласно Стратегии развития туризма и курортов на период до 2026 года, которую Правительство приняло от 16 марта 2017 года. Практическая значимость данного исследования освещает проблемы, которые необходимо исправить, чтобы развивать международный туризм в Украине и что именно влияет на развитие этой сферы

Ключевые слова: *международный туризм, Всемирная туристическая организация ООН (ЮНВТО), туристический потенциал, въездной туризм.*

Summary. *The article deals with the features of tourism development in Ukraine. The analysis of the most popular regions in Ukraine from the point of view of the developed infrastructure, the analysis of the tourist potential of Ukraine, which combines the totality of natural, ethno-cultural and socio-historical resources, the presence of a well-developed infrastructure of the territory contributing to tourism development. Factors that contribute to the development of tourism in Ukraine. Purpose. Investigate the development of tourism in Ukraine, identify factors that influence tourism activities and evaluate the recreational potential of Ukraine and its prospects for development. The method of research was a statistical analysis of tourist flows in the country, from 2016 to 2019. The results of such surveys show that Ukraine uses only part of its recreational potential, there are some regions that are rapidly developing and attracting tourists, while the majority remain unnoticed due to poorly developed infrastructure. The scientific novelty is to improve the level of tourism services and create the conditions for accelerated tourism*

development in accordance with the Tourism and Resorts Development Strategy for the period up to 2026, approved by the Government on March 16, 2017. The practical relevance of this study highlights the issues that need to be addressed in order to develop international tourism in Ukraine and what exactly influences the development of this industry.

Key words: *international tourism, UN World Tourism Organization (UNWTO), tourism potential, inbound tourism.*

Постановка проблеми. На сьогодні, туризм є важливою галуззю світової економіки, яка постійно зростає, розвивається та сприяє створенню нових робочих місць. Саме завдяки розвитку цієї галуззі, з’являється можливість розвивати культурну спадщину країни, підвищувати її соціально-економічний рівень, збільшувати надходження до бюджету та розвивати інфраструктуру країни. Чимало вітчизняних вчених досліджували таке явище як «туризм» і як він впливає на державу в цілому та яке місце посідає у світовій економіці, що стосується досліджень туристичного потенціалу України, то такі дослідження відсутні. Враховуючи останні події на Україні, а саме, воєнні дії на Сході та окупацію територій, Україна потребує більш конструктивного підходу, щодо розкриття її потенціалу на міжнародному ринку туристичних послуг. Одним із важливих факторів розвитку туризму є матеріально соціальний стан населення. За останні роки в Україні, після зміни влади та збройного конфлікту на сході України у 2014 році, туризм різко скоротився, за даними Держстатистики на 93%. Всього у 2015 році Україну відвідало 12,4 млн осіб, включаючи одноденні візити, з них з туристичною метою всього 15 тис., чоловік. Нажаль, в Україні туризм розвивається не так динамічно, як в інших країнах світу. Саме тому, сьогодні потрібно розвивати цей напрямок і вирішити немало питань, які виникають в туристичному бізнесі [15].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематику дослідження розвитку туристичної сфери в Україні висвітлено у працях вітчизняних вчених: О.О. Бейдика [2], В.Г. Гуляєва [3], В. Ф. Кифяка [4], В.С. Кравціва [5], М.П. Мальської [6], М.П. Афанасьєв [7], Л.М. Устименко [8], О.О. Любіцева [9], та ін. Окремими аспектами розвитку міжнародного туризму займалися і представники Волинської наукової школи: Н.Н. Коцан [10], Н.П. Луцишин, П.В. Луцишин [11], В.В. Ядошук [12]. При цьому, у працях згаданих вчених майже відсутні дослідження, що дають всебічний і глибокий аналіз міжнародного туризму і його напрямів у цілому [1].

Як зазначає автор роботи [13, с. 112] Карачина Н., туризм може бути не лише чинником економічного зростання і виходу країни на світовий туристичний ринок, а й засобом усебічної інтеграції у світовий економічний простір на засадах реалізації його комунікативно-інтеграційної складової.

В свою чергу Парфіненко А., у роботі [14, с. 20] стверджує, що туризм – це своєрідна «призма», крізь яку можна розглядати загальні та регіональні особливості міжнародних відносин. Туризм є не тільки реципієнтом міжнародних відносин, а й активним політичним актором – учасником політичного процесу, який завдяки туристичній та економічній взаємодії впливає на прийняття політичних рішень. Туризм неодноразово виступав каналом налагодження довіри і взаємодії у державах із різним суспільно-політичним устроєм, чинником економічної та політичної модернізації, підтримки політичної стабільності.

Зайцева В., розглядаючи міжнародний туризм в умовах глобалізації, підкреслює, що глобалізація і регіоналізація – складові частини єдиного процесу розвитку міжнародного туризму, що робить його унікальним економічним інструментом, здатним формувати виробничі системи

інтернаціонального характеру і зберігати локальну значущість [15, с. 58-59].

Формулювання цілей статті. Мета дослідження полягає в тому, щоб проаналізувати розвиток туризму в Україні та визначити чинники, які сприяють розвитку туризму. Наукова новизна полягає в удосконаленні рівня надання туристичних послуг та створення умов для забезпечення прискореного розвитку сфери туризму згідно зі Стратегією розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, яку Уряд ухвалив від 16 березня 2017 року. Практична значимість даного дослідження висвітлює проблеми, які необхідно виправити, щоб розвивати міжнародний туризм в Україні та що саме впливає на розвиток цієї галуззі.

Виклад основного матеріалу. Туризм в Україні пройшов такі ж етапи розвитку, що і в світі. У першій половині XIX ст. серед передової української інтелігенції виникає зацікавлення своєю Батьківщиною, її історико-культурними та природними пам'ятками.

У другій половині XIX ст. було досліджено лікувальний потенціал Криму, Прикарпаття та Закарпаття. На кінець XIX ст. припадає час створення перших туристичних бюро, які займалися організацією туристичних мандрівок у регіоні. Одним з перших було створено Ялтинське екскурсійне бюро (1895). Такі ж організації наприкінці XIX - на початку XX ст. було створено і в Галичині (у Львові, Перемишлі, інших містах краю). На цей же період припадає початок освоєння рекреаційно-туристичних місцевостей Яремчі, Ворохти тощо. В Українських Карпатах розвивається лецетарський туризм. У 20-х роках XX ст. на українських землях було відкрито перші будинки відпочинку, спочатку на Донбасі, а згодом і в інших придатних для цієї мети місцевостях. Водночас розвивається й курортологія. У 1928 р. було створено Одеський науково-дослідний інститут курортології. За часів СРСР туризм в Україні розвивався на профспілковій та відомчій основі. Путівки на бази та у

будинки відпочинку надавали як своєрідний вид пільг. Профспілковим туризмом в Україні керував „Укрпрофтуризм”, до того ж він розвивався доволі швидкими темпами - лише 10 % прибутку від путівок сплачували організації до місцевих бюджетів, а згодом ці кошти, йшли на будівництво транспортних шляхів сполучення, відновлення і реставрацію історичних та культурних пам’яток тощо. Іноземним туризмом монополював „Інтурист”, а також „Супутник”, - організація, яка впорядковувала в СРСР міжнародний молодіжний туризм. До 1991 р. рекреаційно-туристичне господарство України функціонувало в єдиному рекреаційно-туристичному комплексі Радянського Союзу. Курорти належали державі, керівництво туристичною діяльністю велося централізовано. Період з 1990 до 1993 року був особливо важким для туризму в Україні. Обсяг туристичної діяльності на внутрішньому ринку зменшився в чотири рази, а кількість іноземних туристів, які відвідали Україну, зменшилась на 80 %. Лише 120 тис. іноземних туристів було зареєстровано 1992р. Із прийняттям Верховною Радою України “Закону про туризм” (1995) розпочався новий етап відродження та розвитку українського туризму [16].

За часи незалежності держава переживає не одну економічну кризу, яка суттєво знижує її «привабливість» в очах туриста, навіть маючи великий рекреаційний потенціал, це все відходить на другий план, коли в країні криза та нестабільна економічна ситуація. Треба зазначити, що туризм залежить від багатьох зовнішніх факторів, один із яких – це соціально-економічний. Після анексії півострова Крим та початку антитерористичної операції на сході України можна констатувати істотні втрати та негативні тенденції розвитку туристичної галузі у 2014-2016 рр., порівняно з попередніми докризовими роками.

Як було написано вище, формування туристичного потенціалу та розвиток туризму загалом залежить від багатьох факторів, які на це впливають. Важливим з яких – є брак інформації про Україну - одна з

основних причин низьких темпів розвитку туризму. Поліпшити ситуацію може участь фахівців і представників туристичних компаній у відомих світових туристичних виставках. Торік уряд вперше профінансував презентацію України на ярмарці туристичних послуг ІТВ в Берліні. До 2020 року в Україні діятиме програма розвитку туризму. Вона передбачає збільшення частини області в структурі ВВП з 1,5 до 14-ти відсотків і інвестиції в більш ніж 11 мільярдів гривень. Держава виділить тільки сорок мільйонів. Інші гроші інвестують приватні компанії [17]. Також, необхідно, суттєво, розвивати інфраструктуру країни, що дасть можливість поліпшити ринок надання туристичних послуг. На сьогодні ринок такий, що більшість українців охоче їдуть відпочивати за кордон і це обумовлено тим, що в нас немає такої кількості різноманітних готелів, туристичних комплексів та хостелів за прийнятну ціну. Виходить дві крайності, або дуже дорогий відпочинок, але з комфортними умовами, або дешевий, але без нормальних умов. Звичайно, щоб розвивати туристичний ринок, необхідне вливання коштів або фінансування держави. Прикладом державного підтримки туристичної сфери є оплата туристичного збору в аеропортах, яка сплачується за державні кошти. Так, наприклад, Франція сплачує, приблизно, 525 тисяч євро в рік для розвитку туризму. Сфера туризму та курортів стає однією з основних галузей, що впливає на загальний стан і тенденції світової економіки.

За оцінкою Всесвітньої туристичної організації ООН (ЮНВТО), внесок туризму до світового валового внутрішнього продукту з урахуванням непрямого ефекту становить 10 відсотків. Загальна кількість робочих місць, що прямо або опосередковано стосуються сфери туризму, становить 11 відсотків. Від 16 березня 2017 р., Уряд схвалив Стратегію розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. Розроблено з метою створення умов для забезпечення прискореного розвитку сфери туризму і курортів, перетворення її у високоефективну, інтегровану у світовий ринок

галузь. Реалізація акту передбачається за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел не заборонених законодавством, а обсяг фінансування визначатиметься щороку з урахуванням конкретних завдань і реальних можливостей. Для оцінки стану розвитку сфери туризму та курортів в Україні та досягнення основних стратегічних цілей, визначених Стратегією, використовуються контрольні показники розвитку, результати державних статистичних спостережень у сфері туризму та курортів, інші дані центральних органів виконавчої влади та індекси міжнародних рейтингів розвитку туристичної галузі [18].

За результатами реалізації Стратегії необхідно досягти таких контрольних показників, сфери туризму та курортів в Україні, які відображені в таблиці 1.

Таблиця 1

[\[https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80\]](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80)

Найменування показника розвитку	2015	2019	2022	2026
1. Кількість іноземних туристів, які в'їжджають до України, млн. осіб	12,9	збільшення у 1,5 рази	збільшення у 2 рази	збільшення у 2,5 рази
2. Кількість суб'єктів туристичної діяльності, тис. одиниць	6,8	збільшення у 1,5 рази	збільшення у 3 рази	збільшення у 5 раз
3. Обсяг надходжень до місцевих бюджетів від сплати туристичного збору, млн. гривень	37,1	збільшення у 2 рази	збільшення у 5 раз	збільшення у 10 раз
4. Обсяг надходжень до зведеного бюджету (податки та збори) від діяльності суб'єктів туристичної діяльності, млрд. гривень	1,71	збільшення у 2 рази	збільшення у 5 раз	збільшення у 10 раз
5. Кількість робочих місць у сфері туризму, тис. осіб	88	збільшення у 1,5 рази	збільшення у 3 рази	збільшення у 5 раз
6. Кількість внутрішніх туристів, тис. осіб	357	збільшення у 2 рази	збільшення у 3 рази	збільшення у 5 раз
7. Кількість екскурсантів, тис. осіб	125,5	збільшення у 1,5 рази	збільшення у 2 рази	збільшення у 2.5 рази

Джерело: складено автором на основі даних [18]

На сьогодні в Україні стрімко розвивається гірськолижні курорти, один із самих відомих, куди кожен рік прибуває велика кількість туристів є Буковель, найбільший гірськолижний курорт України. У 2012 році гірськолижний курорт Буковель було визнано найбільш швидкозростаючим гірським курортом світу [19]. Також з кожним роком все набувають популярності такі міста як Львів, та Одеса, які мають дуже розвинену інфраструктуру. Популярними напрямками є «Прип'ять» і «Чорнобиль» - ці два слова стали магнітом для багатьох західних туристів. За даними Мінекології, яке веде зону відчуження навколо ЧАЕС, у 2015 році на місці аварії побувало близько 10 тис., чоловік, в минулому - 70 тис., А всього за вісім місяців цього року - вже 75 тис. Половина гостей закритій території – іноземці, за останні роки потік туристів значно збільшився, завдяки документальному фільму «Чорнобиль» знятим американським телеканалом НВО [20].

Київ, Львів, Одеса – безперечні лідери внутрішнього туризму в Україні. Але є і менш розкручені міста. За даними сайта «Zruchno.Travel» [21] виділено топ-десятку українських міст, які мають найкращі перспективи для розвитку туризму 2020 року, що відображено в таблиці 2.

Таблиця 2

[\[https://zruchno.travel/News/New/4850?lang=ua\]](https://zruchno.travel/News/New/4850?lang=ua)

Місто	Кількість туристів на рік	Бюджет у 2019	Цілі на 2020
Вінниця	60 тис.	понад 1,6 млн грн	використання потенціалу річки та зелених зон збереження і розвиток пам'яток і музеїв, масштабні фестивалі
Дніпро	2,5 млн.	20 млн грн	організації зустрічей, конференцій, бізнес-подій, розвиток ділового туризму
Дрогобич	17 тис	1,5 млн грн	Дрогобицький солевиварювальний завод, зберегти та розвинути це підприємство.
Запоріжжя	300 тис	4,3 млн грн	Розвиток індустріального та подієвого туризму, відкриття нового терміналу Аеропорту Запоріжжя
Кам'янець-Подільський	250 тис	3,5 млн грн	запуск ярмарок смаколиків, фестивальні заходи та створення

			«Смачна карта» з закладами харчування
Луцьк	250 тис	1,5 млн грн	збільшити кількість іноземних та внутрішніх туристів, розробити нові маршрути "Луцьк +", здивувати Україну проведенням нових цікавих заходів
Тернопіль	200 тис	1,5 млн грн	планується велика кількість заходів світового і національного рівня: чемпіонат світу з водномоторного спорту, чемпіонат світу з греблі, проект "Тернопіль – молодіжна столиця 2020"
Хмельницький	Статистика відсутня	понад 9 млн грн	створити інноваційні об'єкти туристичної інфраструктури та розвинути конкурентоспроможні туристичні продукти міста
Чернігів	500 тис	1,3 млн грн	Проведення гастрономічного фестивалю, розширенням бази екскурсіводів, тем екскурсій
Чортків	6 тис	250 тис грн	Будівництво оглядових майданчиків, відкриття туристично-інформаційного центру.

Джерело: складено автором на основі даних [21]

Одним із пріоритетних видів туризму залишається в'їзний туризм як вагомий чинник для поповнення державної казни та створення додаткових робочих місць. Розвиток в'їзного туризму є не лише джерелом грошових надходжень в економічну систему країни, а й допомагає активізації відносин між країнами туристичного процесу. Прибутковою галузь туризму можна вважати тоді, коли потоки в'їзного туризму втричі перевищують обсяги виїзного. В'їзний туризм є однією з форм міжнародного туризму. [23]

Проаналізуємо обсяги в'їзного туризму. за даними Адміністрації Державної прикордонної служби (див. таб.3) [24].

Незначне зменшення кількості в'їздів іноземних громадян до України у 2019 року, у порівнянні з аналогічними періодами минулих років (-5,6 %), зумовлено зменшенням туристичного потоку з прикордонних країн.

Таблиця 3

Кількість іноземних громадян, що перетинали державний кордон**України, тис. осіб** [<https://www.me.gov.ua>]

	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	Приріст, %		
					17/16	18/17	19/18
I квартал	2 427,3	2 631,5	2 547,7	2 357,8	8,4	-3,2	-7,5
II квартал	3 392,7	3 697,1	3 673,4	3 513,8	9,0	-0,6	-4,3
III квартал	4 559,5	4 769,5	4 935,7	4 453,60	4,6	3,5	-9,8
IV квартал	3 226,3	3 323,1	3 050,1	2 773,70	3,0	-8,2	-9,1
Усього	13 606,0	14 421,2	14 207,0	13 098,90	6,0	-1,5	-7,8

Джерело: складено автором на основі даних [24]

За підсумками I півріччя 2019 року приріст виїзного потоку українських туристів порівняно з аналогічним періодом 2018 року становить 5,6% (у I півріччі 2018 р. приріст становив 3,3%). Протягом 2017-2019 років виїзний туристичний потік зберігає стабільну тенденцію до зростання, у зв'язку із введенням безвізового режиму з країнами ЄС.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Такі дані дають підстави оцінити поточну ситуацію, яка склалась за останні роки в Україні, а саме, подорожуючих за кордон українців вдвічі більше ніж тих, хто приїздить до України. Причини таких переваг туристичних компаній прості. Слабо розвинена туристична інфраструктура, низька якість послуг і завищені ціни, які не відповідають якості, змушують українських туристів вибирати відпочинок за кордоном. А іноземці до нас теж їдуть не дуже активно. Перш за все тому, що знають вони про нашу країну дуже мало, а то, що знають, пов'язане з політичними і соціальними проблемами. Що, безумовно, не підвищує привабливість країни як туристичного напрямку. Туристичний бізнес є найбільш прибутковим сектором економіки. Як вже було зазначено вище, це сприяє розширенню робочих місць, надходження коштів до бюджету країни, підняття її соціально-матеріального рівня.

Сьогодні Україна, на жаль, не є одним із лідерів на міжнародному ринку надання туристичних послуг, цьому сприяє багато чинників.

В статті були визначені чинники, які негативно впливають на розвиток туризму в Україні. До них можна віднести:

- інфраструктура;
- матеріально-соціальний стан;
- відсутність інформації;
- стагнація економіки;

Також, в статті були висвітлені і позитивні чинники. Так, у 2017 році, Уряд схвалив стратегію розвитку туризму в Україні. Метою якої є формування сприятливих умов для активізації розвитку сфери туризму та курортів згідно з міжнародними стандартами.

Виходячи з цього, можна стверджувати, що у Україні є всі шанси стати гідним гравцем на міжнародній арені в сфері надання туристичних послуг.

Література

1. Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975).
2. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування: Монографія. К. 2001.
3. Гуляев В.Г. Новые информационные технологии в туризме / В. Г. Гуляев. М.: «Издательство ПРИОР», 1998. 144 с.
4. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В. Ф. Кифяк. Чернівці: Книги-XXI, 2003. 300 с.
5. Кравціва В.С. Туризм в Україні: стан та шляхи активізації / В.С. Кравців // Зовнішньоекономічний кур'єр. 2000. № 7-8. С. 9-10.
6. Мальська М.П. Міжнародний туризм і сфера послуг : підручник / М.П.

7. Афанасьєв І. Ю, Устименко Л. М. Історія туризму. Навчальний посібник. К.: Альтерпрес, 2005. 320 с.
8. Устименко Л. М. Історія туризму : навч. посіб. / Л. М. Устименко, І. Ю. Афанасьєв. К. : Альтер-прес, 2005. 320 с.
9. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти): Навч. посібник. 3-є вид., перероб. та доп. К.: Альтерпрес, 2005. С. 436.
10. Коцан Н.Н. Географія та туризм. 2010. Вип. 6. С. 38-42
11. Луцишин Н. П. Економіка й організація міжнародного туризму : навч. посіб. / Н. П. Луцишин, П. В. Луцишин. Луцьк : РВВ "Вежа" Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2003. С. 136-137.
12. Ядощук В. В. Удосконалення туристської інфраструктури євро регіону Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Інноваційний розвиток економіки (Зб. наук. пр.). Вип. 6: У 4-х ч. / НАН України. Редкол.: відп. ред. М. І. Долішній. Л.: ІРД НАН України, 2003. Ч. 4. С. 272-281.
13. Карачина Н. Розвиток міжнародного туризму в Україні у контексті світової інтеграції / Н. Карачина, О. Савіцька // Молодий вчений. 2014. № 5 (08). С. 109-113.
14. Парфіненко А. Міжнародний туризм в Україні: геополітичні аспекти глобального явища / А. Парфіненко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2015. Вип. 126. Ч. 1. С. 12-23.
15. Зайцева В. Міжнародний туризм та глобалізація в сучасному світі / В. Зайцева, О. Корнієнко // Вісник Запорізького національного університету. 2012. № 2 (8). С. 55-65.
16. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=be44a1a7->
17. Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека. URL: <http://libr.rv.ua/ua/virt/162/>

18. Задиляк А.С. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні тенденції розвитку туризму». Частина II. Миколаїв: ВП «МФ КНУКІМ», 2015. 145 с. С. 35-37.
19. URL: http://tourlib.net/statti_ukr/zadyljak.htm
20. Верховна рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80>
21. URL: <https://uk.wikipedia.org/>
22. URL: <https://nv.ua/biz.html>
23. URL: <https://zruchno.travel/News/New/4850?lang=ua>
24. Міжнародні економічні відносини та світове господарство.
25. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/22_1_2018ua/17.pdf
26. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua>
27. Мельник А.А. Диагностика экономических аспектов реакционно-туристических систем / А.А. Мельник, Е.Ю. Будякова, И. Маммадов // Известия педагогического университета Азербайджана. Серия математических и естественных наук. 2019. С. 67. № 3. С. 123-145.
28. Мельник А.О., Чапліч І.А. Перспективи розвитку вітчизняного туризму в умовах євроантлантичної інтеграції // Вісник ХНУ. 2009. №1. С. 76–81.